

Offentlig utvalg om videregående opplæring
v/ Ragnhild Lied
Liedutvalget@kd.dep.no

Vår dato: 10.07.2019
Deres dato: [Deres dato]
Vår referanse: [Vår ref]
Deres referanse: [Deres ref]

Innspill til Liedutvalget

Vi viser til Liedutvalgets invitasjon til å levere innspill til utvalgets arbeid. Nedenfor følger innspill fra Byggenæringens Landsforening (BNL).

Vårt innspill er strukturert i tre punkter:

1. Bakgrunn om byggenæringen
2. Yrkesfag som profesjonsutdanning
3. Innspill til utvalgets overordnede vurderinger i NOU 2018: 15 *Kvalifisert, forberedt og motivert.*

1. Bakgrunn om byggenæringen

Byggenæringens Landsforening (BNL) vil med dette gi innspill til utvalget om forhold som er viktige for bygge- og anleggsnæringen (byggenæringen).

BNL er en landsforening i NHO-fellesskapet og organiserer 15 selvstendige bransjeforeninger med om lag 4 200 medlemsbedrifter og om lag 74 500 ansatte i bedriftene i 2018. Bransjene omfatter håndverksbedrifter, entreprenørbedrifter, byggevareindustribedrifter, treindustribedrifter og eiendomsbedrifter.

Medlemsbedriftene har til enhver tid over 5 000 løpende lærekontrakter innenfor utdanningsprogrammet bygg- og anleggsteknikk og ventilasjonstekniker innenfor utdanningsprogrammet elektro.

Byggenæringen i Norge er stor og allsidig. Det vil si at det er behov for kvalifiserte arbeidstakere innenfor et bredt spekter av utdanninger og kompetanser, så som fagutdanning, ingeniørutdanning, fagskoleutdanning samt økonomi og juss.

Vårt innspill vil i det alt vesentlige vies yrkesfagene fordi det er der næringen har størst rekrutteringsproblem, og det er særlig den yrkesfaglige utdanningen som etter BNLs mening ikke er god nok.

Byggenæringen er den største næringen i Norge målt i antall bedrifter, med ca. 55 000 foretak registret i Brønnøysund. Næringen er en stor distriktsnæring og er den nest største næringen regnet i antall sysselsatte.

Byggenæringen omsetter i 2019 for over 500 milliarder kroner og har rundt 230 000 arbeidstakere i utførende del. Av disse er ca. 150 000 arbeidstakere i direkte produksjon på bygge- og anleggsplass. Resten arbeider innenfor administrasjon, planlegging og prosjektering i de utførende bedriftene. Tar vi med eiendomsdrift og utvikling omfatter næringen ca. 300 000 personer.

Om lag 60 prosent av de 150 000 arbeidstakerne i produksjon har formell kompetanse, fag- eller svennebrev. Det vi si at rundt 60 000 arbeidstakere ikke har formell kompetanse og er ufaglærte etter definisjonen i Fellesoverenskomsten for byggenæringen (FOB). Disse arbeidstakerne har ofte solid realkompetanse, men ikke formell fagkompetanse.

Kravene til bedriftene i næringen øker, både når det gjelder kvalitet på utført arbeid, krav til digital planlegging og bygging og til effektiv drift. Samfunnet forventer høy kvalitet og det setter store krav til næringen. Skal byggenæringen levere etter disse kravene må næringen ha de fremste fagarbeiderne og håndverkerne i sin produksjon, i tillegg til personell med høyere yrkesfaglig utdanning og ingeniørutdanning mv.

Tilgang til kvalifisert arbeidskraft er avgjørende for bedriftenes utviklingsmuligheter. For den enkelte er kompetanse viktig for å være attraktiv i arbeidsmarkedet og fungere godt i samfunnslivet.

Næringen har derfor behov for at flere over en viss tid får formell kompetanse. Det er viktig å tilby bedriftene og deres ansatte en systematisk poenggivende etter- og videreutdanning. Det vises blant annet til det nystartede bransjeprogrammet for bygg og anlegg, som skal bygge opp et poenggivende etterutdanningstilbud til fagarbeidere innenfor fagskolene.

Byggenæringen trenger en fagutdanning som gir fagarbeidere en teoretisk og yrkesfaglig kompetanse på høyt nivå. Utdanningstilbudene må gi ungdom et faglig fundament og motivasjon til å lære mer, både for å møte nye produksjonsmåter og ny teknologi og for å være attraktiv å søke seg til.

Utdanningen må også være tilpasset voksnes behov, både som en førstegangsutdanning og som en karriere nummer to eller tre for dem som ønsker det. Her vil muligheten for å gå i lære være viktig, samt et velfungerende system for praksiskandidater. Fagutdanningen må holde så høy kvalitet at den tiltrekker seg folk og være så attraktiv at bedriftene finner de fagfolkene de har behov for.

Fremskrivninger av behovet for ulike typer arbeidskraft og kompetanse i næringen på kort, mellomlang og lang sikt, viser er stor mangel på kvalifisert arbeidskraft. Statistisk sentralbyrå (SSB) anslår en mangel på 90 000 fagarbeidere i 2035 med dagens gjennomføring¹. NHOs Kompetansebarometer fra 2018 viser at håndverksfag og ingeniør- og tekniske fag er mest etterspurt blant NHOs bedrifter². Byggenæringens fremtidsbarometer fra 2019³ viser at bedriftene sliter med å få tak i kvalifiserte arbeidstakere.

¹ https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/_attachment/367350?ts=166ce6ab680

² <https://www.nho.no/contentassets/cc929ba7222141e49d8f9ed85a7da36c/nifurapport2018-23.pdf>

³ https://www.bnl.no/siteassets/dokumenter/rapporter/bnls_fremtidsbarometer2019.pdf

Hvis ikke byggenæringen, sammen med myndighetene klarer å finne gode løsninger på rekruttering og utdanning, vil ikke næringens bedrifter kunne få utvikle seg slik BNL ønsker de skal kunne.

Byggenæringen har behov for mellom 7 000 og 10 000 nye medarbeidere hvert år i årene som kommer. Om lag 2/3 av disse er håndverkere og fagarbeidere i alle næringens lærefag. I 2006 var det 5 836 søkere til Vg1 bygg- og anleggsteknikk. I 2019 var søkningen 4 188. Det vil si at næringen over tid får om lag 2/3 av sitt arbeidskraftsbehov dekket innenlands, mens resten i det alt vesentlige dekkes av personell fra land i Øst-Europa.

Per februar 2019 var 92,8 prosent av alle 16-18 åringer enten elever, lærlinger eller lære kandidater i videregående opplæring. Om lag halvparten av alle 16-åringer som ønsket å ta videregående opplæring i 2018, startet på yrkesfag. Vi ser allikevel at frafallet underveis gjør at ikke mer enn halvparten når frem til et fag- eller svennebrev etter fem år, samtidig som det er rundt 7 000 personer samlet sett for yrkesfagene som ikke får læreplass. Byggenæringen er blant de beste til å tilby læreplasser for de som, etter BNLS mening, er kvalifisert til dette. Kvalifisert betyr i denne sammenheng at elevene ikke har mye fravær i skoletiden og at de har bestått i fagene fra Vg1 og Vg2.

Innenfor byggenæringens lærefag når om lag 5 000 personer sitt mål om fag-/svennebrev hvert år. Disse fordeler seg på unge med «rett» og voksne lærlinger og praksiskandidater, med omtrent en halvpart på hver. Det viser at dette allerede er en bred utdanning for byggenæringen og ikke "kun" en ungdomsutdanning. Yrkesfagene ser ut til å bevege seg mer i retning av livslang læring og en karriere nummer to eller tre.

Dokumentasjons- og analysesenteret Cedefop (2018) beskriver de nye fremskrivningsresultatene for Europa (EU28 og Island, Sveits og Norge). Andelen i arbeidsstyrken med høyere utdanning ventes å fortsette å øke, fra 31 prosent i 2016 til 40 prosent i 2030. I følge Cedefop gjør den sterke forventede veksten i tilgangen på høyt utdannet arbeidskraft at disse arbeidstakerne kan komme til å ende opp i jobber som krever kvalifikasjoner på et lavere nivå enn de har, også kalt "kvalifikasjonsinflasjon" (Cedefop 2018).

2. Yrkesfag som profesjonsutdanning

Ovenfor har vi beskrevet byggenæringen og næringens behov for kvalifisert arbeidskraft, og da særlig faglært arbeidskraft. Liedutvalget har i sin delinnstilling av 10. desember, i kapittel 3 og 4 beskrevet utviklingen av yrkesfagene. Vi vil i tillegg fremheve yrkesfagutdanningen som en profesjonsutdanning for byggenæringen, og sette den inn i en samfunnsmessig betydning.

For bedriftene er det avgjørende å kunne få tak i kvalifisert arbeidskraft med god fagkompetanse. Hovedgrunnlaget for rekrutteringen bør være videregående skole og fagutdanningen. Denne utdanningen må være attraktiv nok til at mange nok ønsker å søke slik at man får en passende konkurranse om plassene. Slik er det ikke dag.

BNL mener at det er en vesentlig forskjell på de studieforbereidende programmene og de yrkesfaglige programmene i videregående skole. De studieforbereidende programmene forbereder til utdanning, mens yrkesfagene gir en utdanning og en særlig kompetanse innenfor et fag. For byggenæringen er koplingen mellom utdanningen og yrkesfeltet avgjørende for høy kvalitet. Samspeilet mellom det å tilegne seg et kunnskapsfelt, lære praktiske ferdigheter og oppøve profesjonell dømmekraft utgjør den profesjonelle kompetansen.

Utdanning gir status og kapital i dagens samfunn. Å gjennomføre en yrkesfagutdanning i videregående skole ses likevel ikke på som utdanning på samme måte som høyere utdanning.

I 1945 var det om lag 4 500 studenter i Norge. I 2018 var det rundt 290 000 studenter. Det var et viktig mål for arbeiderpartiregjeringene etter krigen at alle skulle få mulighet til lang utdanning, universitetsutdanning, og at dette ikke skulle bero på klassetilhørighet og egen økonomi. Statens Lånekasse var et viktig virkemiddel for at alle skulle ha mulighet til dette. Det er ingen tvil om at dette var både viktig og riktig. Men, det medførte i praksis at fagutdanning, som en profesjonsutdanning, ble liggende tilbake og ble en mindre attraktiv vei å velge.

Vi har også begrep som "klassereise", reisen fra lite utdanning, til universitetsutdanningen. Det er ikke underlig at foreldre i familier hvor ingen hadde høyere utdanning eller ikke oppfattet sin yrkesfagbakgrunn som utdanning, var svært opptatt av at barna skulle få mer utdanning og bedre levekår enn de selv hadde hatt. Det førte samtidig til at fagutdanning ikke ble så attraktivt.

I dag har utdanningsprogrammet bygg- og anleggsteknikk jevnt over elever med svake karakterer fra 10. klasse. Mange har problemer med å følge undervisningen, og BNL får tilbakemeldinger om at skolen må bruke mye ressurser på å hjelpe disse elevene opp til godt nok nivå i Vg1 og Vg2. Det får konsekvenser for de elevene som først og fremst har valgt seg dit av interesse for faget og utdanningen. De fleste elever som har mulighet til å velge studiespesialiserende gjør det, ofte etter rådgivning fra skolen.

Det har de siste årene vært mye oppmerksomhet om yrkesfag, blant annet har vi hatt "yrkesfagenes år". Det har gitt noe mer positiv oppmerksomhet og noen flere søkere, men i det store og hele har det så langt ikke ført til at vesentlig mange flere søker seg til yrkesfag. Søking til lang utdanning trumfer, og dyktige elever i grunnskolen blir, slik vi hører og erfarer det, stort sett rådet til å ta høyskole- og universitetsutdanning. Fagutdanning blir et B og C valg. Det betyr ikke at ikke mange av elevene blir dyktige fagarbeidere, men yrkesfag som helhet og generelt sett blir ikke sett på som en attraktiv karrierevei. Her kan vi også se til debatten om de manuelle yrkene de siste årene.

BNL registrerer at byggenæringens fag ikke tiltrekker seg nok unge. I dag er nesten halvparten av de som tar et fag-/svennebrev innenfor bygg- og anleggsteknikk voksne, i den forstand at de har brukt opp «retten». Flere av byggenæringens opplæringskontorer melder at bedriftene heller vil ha voksne lærlinger fordi de er mer modne, og de møter til arbeid som avtalt. Samtidig er de bekymret for denne situasjonen, fordi de voksne tar av tilgjengelige lære plasser som kunne gått til ungdom.

Yrkesfagene er utviklet og står i en annen sammenheng og tradisjon enn allmennfagene ved at man lærer gjennom arbeid. Dette er like fullt utdanning og følger et nasjonalt system med

læreplaner. Det er også slik at yrkesfagutdanning gir dannelse og allmenndannelse, ikke "kun" fagkompetanse. Dannelse er ikke forbeholdt universitet, noe tidligere kunnskapsministre Tora Aasland påpekte i en kronikk i Aftenposten 25. mai 2009:

For en fremtidsrettet og inkluderende utdanningspolitikk er det avgjørende å erkjenne at de aller fleste dannelseselementer springer ut av yrkesfag, og at de deles på tvers av yrker. Praktiske ferdigheter, kjennskap til tradisjon og fagspråk gir fellesskap og trygg forankring som i sin tur stimulerer til innovasjon, nytenkning og åpenhet for det ukjente.

BNL mener det er svært viktig at yrkesfagutdanning blir definert som profesjonsutdanning, altså som noe annet enn studieforbereende utdanning. Derfor mener vi at yrkesfagutdanningen må stå på egne ben i utdanningssystemet, det vil si at den må være en fagutdanning som kvalifiserer til et fag/yrke i byggenæringen.

Samtidig er det svært viktig at fagskolen bygges ut etter de intensjoner som Stortinget har vedtatt, slik at det er mulig å etter- og videreutdanne seg innenfor sitt lærefag, men med intensjon om å kunne stå i sitt yrke lenger enn mange gjør i dag⁴.

3. Innspill til utvalgets overordnede vurderinger i NOU 2018: 15

Den 10. desember 2018 avga Lied-utvalget sin delinnstilling NOU 2018: 15 *Kvalifisert, forberedt og motivert* til Kunnskapsdepartementet.

BNL mener innstillingen gir et godt kunnskapsgrunnlag og at utvalget i sine overordnede vurderinger peker på helt sentrale problemstillinger i videregående opplæring. Vi vil i det følgende strukturere vårt innspill ut fra problemstillingene utvalget peker på i kapittel 11. I tillegg vil vi omtale to forhold: 1) Utfordringen med tilbud innenfor mindre fag med nasjonale/regionale kompetansesentre som løsning på utfordringen og 2) ansvarsforholdene mellom nasjonale myndigheter, fylkeskommunen og arbeidsliv.

1. Har retten til videregående opplæring for trange vilkår?

Kunnskapsdepartementet har satt som forutsetning for utvalgets arbeid at retten til videregående opplæring skal videreføres. Utvalget trekker likevel frem flere sider ved retten som bør diskuteres, blant annet fordi man ser uhensiktsmessige utfall av retten slik den er konstruert i dag med mye oppmerksomhet rundt *bruk* av retten.

BNL støtter dette. Særlig mener vi det er viktig å se på forhold som begrenser mulighetene hele befolkningen har til å lære hele livet. Arbeidslivet endrer seg raskt og det blir avgjørende at utdanningssystemet er utformet slik at den enkelte har tilgang til relevant utdanning i ulike aldre, enten det gjelder omvalg, ny utdanning eller etter- og videreutdanning.

⁴ https://www.fafo.no/media/com_netsukii/20169.pdf

I byggenæringen er det mange voksne som tar utdanning. Omtrent halvparten av alle lærlinger er voksenlærlinger. Mange tar fagbrev som praksiskandidat. Andre kommer inn i byggenæringen etter å ha arbeidet i andre bransjer og ønsker å ta nytt fagbrev. BNL er opptatt av at det må være mulig å styrke kompetansen gjennom å ta et fagbrev nr. to eller tre. I dag kan man få studiestøtte til å ta mer enn én mastergrad, men det samme gjelder ikke for fag-/svennebrev. Vi mener at retter til videregående opplæring må legges til rette for dette. Det bør derfor legges til rette for at voksne kan søke om utdanningsstøtte i Lånekassen. Det vil gjøre det enklere å skifte yrker og fag, og det vil øke mobiliteten i samfunnet.

Det er en stor utfordring i mange mindre fag at det legges ned eller ikke opprettes tilbud fordi det er få elever. Det finnes eksempler på at tilbud kan bli lagt ned fordi ungdom som søker ikke har rett eller har brukt opp retten sin. Å gjøre retten til videregående opplæring livslang vil bidra positivt i denne sammenheng.

Det er likevel en realitet mange unge som søker seg til små fag ikke får oppfylt retten til et av sine tre valg fordi fylkeskommunen ikke oppretter tilbud. Vi viser i her til punkt 9 nedenfor om nasjonale/regionale kompetansesentre for å sikre tilbud om utdanning i fag med få elever.

I tillegg mener BNL at unges rett til å få innvilget et av tre førstevalg må knyttes sterkere til arbeidslivets behov og etterspørsel i og med at arbeidslivet er arena for minst halvparten av utdanningen (i bygg- og anleggsteknikk er det mange som tar 1+3 eller 0+4 og arbeidslivet er derfor arena for mer enn halvparten av utdanningen). Det gagnar heller ikke de unge dersom de ikke får lære plass eller jobb. Innsatsen i arbeidet med og utvikling av verktøy for dimensjonering må styrkes. Vi viser også til punkt 7 nedenfor om økt gjennomføring.

2. Tilrettelegger vi for at elevene er kvalifisert for neste nivå?

Utvalget stiller spørsmålsteget ved om skolen tilrettelegger for at elevene er kvalifisert for neste nivå. Det pekes særlig på overgangen fra grunnskolen til videregående skole og at karakternivået fra grunnskolen er den faktoren som har mest å si for sannsynligheten til å gjennomføre videregående opplæring.

BNL mener at det bør stilles krav til bestått i alle fag ved opptak til videregående skole. Det vil bidra til å løfte nivået og læringsmiljøet, spesielt på yrkesfag. En stor utfordring for rekruttering til bygg- og anleggsteknikk er at det er mange som starter med dårlig karaktergrunnlag. De har rett til videregående opplæring, men er ikke kvalifisert for studieforberedende og kommer inn på yrkesfag, gjerne på bygg- og anleggsteknikk. Mange veiledes dit under dekke av at det er enklere utdanning fordi det er et «praktisk» fag, og at det ikke stilles krav til bestått. BNL vil påpeke at bygg- og anleggsgfag er ikke enklere enn andre utdanningsprogrammer i videregående skolen og at det kreves et godt yrkesteoritisk nivå for å bestå og være kvalifisert for bedriftene.

Yrkesteorier, eller "kunnskap" etter kvalifikasjonsrammeverket, blir viktigere og viktigere. Dersom en fagarbeider i dag og i fremtiden ikke behersker teorien i sitt lærefag vil vedkommende ha svake forutsetninger for å delta i et arbeidsliv i endring, ikke minst med hensyn til nye teknologier og digitalisering.

BNL mener videre at det bør utvikles modeller som gir flere overgangsmuligheter mellom studiespesialiserende og yrkesfag. Slike overgangsmuligheter må gå begge veier og må tilbys elever i hele landet. I dag er det for eksempel mulig å ta Yrkesfaglig opphenting, dvs. å gå fra Vg1 studiespesialiserende til Vg2 yrkesfag, men det er opp til fylkeskommunen om de vil tilby dette.

Dagens system legger opp til en sømløs overgang fra Vg2 yrkesfag til Vg3 studiespesialiserende. Det gjør at yrkesfagene systematisk mister potensielt gode fagarbeidere. Det er svært viktig for byggenæringen at det er likeverdige tilbud for overgang begge veier, men at ressursene i det alt vesentlige må rettes inn mot at man fullfører yrkesfagutdanningen først.

BNL ønsker i stedet at det legges til rette for studieforbereidende undervisning som del av yrkesfagutdanningen, som et tilvalg. På den måten kan de som ønsker det kvalifisere seg i flere fag enn det som yrkesfaget omfatter.

Det rekrutteres også en del elever med studiespesialiserende kompetanse til yrkesfag. BNL mener at det bør gis rett til yrkesfaglig påbygg for elever med slik bakgrunn fra studiespesialiserende.

3. Gir videregående opplæring rom for faglig fordypning?

Utvalget stiller spørsmål ved om videregående opplæring gir rom for faglig fordypning. Det relateres særlig til studiespesialiserende og at faglig fordypning må innebære noe nytt, noe som kan motivere elevene ved at de kan fordype seg i fag de er interessert i.

BNLs første prioritet er at elever som tidlig vet hvilket lærefag de vil arbeide i får starte med dette tidlig i utdanningen. Her vil ikke minst vekslingsløp være en svært god metode for læring i vekslings mellom skole og bedrift. BNL oppfatter at Ludvigsenutvalget vektla tidlig faglig fordypning som viktig for motivasjon og læring. For BNL går fagutdanningen fra første dag i skole til siste dag i lære og den må ha faglig relevant innhold i hele løpet.

Begrepet fordypning er blitt definert på forskjellige måter. I hørings svarene på tilbudsstrukturen høsten 2017 fikk Kunnskapsdepartementet inn veldig forskjellige reaksjoner på sine forslag. Ved fastsetting av ny tilbudsstruktur ble ikke fordypning en del av strukturen.

Våren 2019 nedsatte KD/Udir en liten arbeidsgruppe som utredet begrepet, og hvilke krav det bør settes til en eventuell fordypning, da kun i Vg3 – læretiden i bedrift. Gruppen leverte sitt forslag i mai måned til Udir og SRY behandlet forslaget i sitt møte 7. juni. De støttet gruppens forslag.

BNL støtter også arbeidsgruppens anbefalinger om at de fag hvor partene samlet ønsker det skal ha mulighet til fordypning i læretiden. Per i dag er det et ønske fra Entreprenørforeningen Bygg og Anlegg (EBA) for betongfaget, Malermestrenes Landsforbund for malerfaget og Norske Trevarer for snekkerfaget om denne typen fordypning. Alle tre er bransjeforeninger i BNL.

4. Har vi to klart definerte løp gjennom videregående opplæring?

Her viser vi til avsnitt 2. ovenfor, *Yrkesfag som profesjonsutdanning*.

5. Er fellesfagene egentlig felles – og skal de være det?

Utvalget mener at formålet med, plasseringen og omfanget av fellesfagene må vurderes nærmere.

BNL mener at fellesfagene må bli fullt integrert i yrkesfagene. Yrkesretting av fellesfagene har det vært arbeidet med i mange år, men det er fortsatt ikke slik at fellesfagene er fullt integrert i yrkesfagene. Fellesfag i yrkesfagene må ha yrkesfagene som kontekst og stå på egne ben på yrkesfagenes premisser. Det er svært viktig at dette kommer på plass.

Fellesfagene er nødvendige for fagforståelse og yrkesutøvelse og for å bli en samfunnsborger. Gjennom fullt ut å integrere fellesfagene i de enkelte lærefag er det ikke behov for reduksjon av fellesfagene, slik enkelte har fremhevet. Tvert imot. Mange opplever fellesfagene som vanskelige fordi de er løsrevet fra lærefagene og oppleves abstrakt.

BNL mener det bør kunne vurderes om fellesfagene kan vektes noe forskjellig for de enkelte lærefagene. For eksempel er fysikk et svært viktig fag for mange av lærefagene innenfor bygg- og anleggsteknikk. Dette ville gitt skolene anledning til å tilpasse fellesfagene bedre til de enkelte lærefag.

Gjennom å integrere fellesfagene fullt ut i yrkesfagene vil man måtte anvende læringsmetoder som gjør undervisningen mer praksisnær og som derved vil oppleves som mer relevant og motiverende for alle elever. Det vil bedre læringsutbyttet.

For en vellykket integrering av fellesfag i yrkesfag viser vi til utprøving av vekslingsmodell for bygg- og anleggsteknikk ved Sogn videregående skole 2012-2013. Denne piloten ble gjennomført i et samarbeid mellom Utdanningsetaten i Oslo og BNL, ref. erfaringsrapport⁵. Her ble det lagt stor vekt på yrkesretting av fellesfagene, blant annet ved at matematikk ble undervist i verksted og norsk ble undervist både i verksted og klasserom. Fellesfagene ble fordelt over flere år med prioritering av norsk og matematikk det første år for at eleven tidlig skulle se relevansen av fagene i forhold til yrkesutdanningen de hadde valgt.

I deler av tiden hadde man dobbel lærerdekning for fellesfag og programfag, ved at undervisningen foregikk i verksted.

Elevene/lærlingene var veldig fornøyd med opplegget og syntes det var motiverende. De mente at det å starte med yrkesrettet norsk og matematikk gjorde det lettere å forstå hvorfor man gjør det man gjør, og det gjorde lærefaget mer interessant. Flere sa at det også at det var greit at ikke engelsk og samfunnsfag ble yrkesrettet like mye. De likte også at det ikke var så mange fag på en gang, men at det var konsentrerte økter med norsk og matematikk.

Lærerne rapporterte om økt samarbeid mellom fellesfaglærerne og programfaglærerne. Det var særlig positivt at fellesfaglærer og programfaglærer arbeidet sammen i tolærersystem og kunne undervise samtidig i verkstedet. Det å kunne være tilstede samtidig overfor elevene bidro til gode resultater: "Før var vi to verdener – nå mer en helhet". Lærerne mente at det var viktig at elevene

⁵ Det refereres her til resultater og erfaringer fra utprøvingen dokumentert i rapporten "Utprøving av vekslingsmodell for bygg- og anleggsteknikk i Oslo", datert 20. juni 2013.

så at lærere fra ulike fag jobbet sammen. Det bidro til å skape sammenheng i opplæringen for elevene, og det ga fellesfagene status og verdi.

Opplegget med dobbel lærerdekning ble ikke videreført på grunn av økonomi. Etter BNLS oppfatning bør det vurderes om ikke en slik tilnærming likevel er mer lønnsom i et samfunnsøkonomisk perspektiv.

6. Generell studiekompetanse – for generell?

Utvalget viser til at siden Reform-94 er det blitt stadig mer vanlig å studere videre i høyere utdanning og at det etter hvert stilles spesielle krav ved flere studier i tillegg til generell studiekompetanse. Utvalget vil derfor vurdere selve begrepet og kravene til generell studiekompetanse på nytt.

BNL mener det bør vurderes å fjerne begrepet generell og spesiell studiekompetanse. Utviklingen etter Reform-94 har gått i retning av at det stilles egne krav til opptak ved mange studier. Det betyr at det er den fagkretsen man har og de karakterene man oppnår som bestemmer om man er forberedt til de forskjellige studiene.

Ved å innføre en slik definisjon: *Man er studieforberedt med den fagkretsen man har valgt og de karakterene man oppnår*, sammen med en rett til å kunne fylle på de fagene som man mangler, vil man kunne gå fra yrkesfag til akademiske studier, eller den andre veien, fra studieforberedende til yrkesfag. Det vil si at etter fullført løp (3-4 år) og rett til å ta fag man mangler, vil det være en god fleksibilitet begge veier for den enkelte. Det bør ikke være en ubegrenset rett, men retten bør være raus.

7. Økt gjennomføring – kan vi bli enda bedre?

Utvalget peker på som den største strukturelle svakheten ved hovedmodellen for den yrkesfaglige tilbudsstrukturen i dag at ikke alle tilbys læreplass etter de to årene i skolen. Blant dem som ikke får læreplass er det mange som ikke fullfører utdanningen i første omgang.

BNL er enig i at det er problematisk at ikke alle som tas opp i videregående skole får mulighet til å fullføre utdanningen sin. Byggenæringen har stort behov for personer med fag-/svennebrev og vil ha det i mange år fremover. Det er avgjørende for rekruttering av unge at de finner utdanningen attraktiv. Vissheten om at man er sikret å få fullført utdanningen sin er en del viktig av dette.

Innenfor byggenæringen fikk 85 prosent læreplass i 2018. Det betyr at de aller fleste som er kvalifisert, dvs. som har bestått Vg2 og ikke har vesentlig fravær får læreplass. BNLS medlemsbedrifter har i lang tid meldt om at mange elever ikke har hatt nødvendig grunnlag og kompetanse fra skolen for å begynne i lære. Det gjør det vanskelig for bedriftene å tilby læreplass til alle. Det kan heller ikke være bedriftenes ansvar at elevene får tatt igjen det grunnlaget de mangler fra skolen. Dette dreier seg først og fremst om fellesfagene, men også manglende kompetanse i programfagene. De elevene som er kvalifisert tar bedriftene inn i lære. Vi er likevel klar over at dette ikke gir tilstrekkelig sikkerhet og forutsigbarhet for 15-16 åringer som skal velge videre skole eller utdanning.

- BNL mener at det må settes krav til at eleven er kvalifisert for at de skal kunne få læreplass. Disse kravene må være klare og tydelige for elevene allerede når de søker om opptak på Vg1.
- Dimensjonering av inntaket i videregående opplæring må i langt sterkere grad bygge på arbeidslivets behov. Fylkeskommunene må dimensjonere utdanningstilbudene ut fra arbeidslivets behov og ikke i så stor grad ut fra den enkeltes ønsker. Vi er klar over det å få oppfylt førstevalget sitt er motiverende for eleven, men det hjelper lite hvis de ikke får læreplass eller arbeid etter endt skolegang. BNL mener det viktigste er at de som tas inn har tydelige og forutsigbare krav å forholde seg til og at det er behov i arbeidslivet som gir læreplass og arbeid etter endt utdanning.
- Å bedre dimensjoneringen av plasser vil kreve flere typer tiltak. Det må finnes karriereveiledere som har god kunnskap om arbeidslivets kompetansebehov og utdanningsmuligheter. Videre må det finnes egnede dimensjoneringsvektøy med informasjon om arbeidslivets behov som fylkeskommunen kan bruke. De fylkesregionale kompetanseplanene som skal utarbeides vil bli sentrale.
- Samarbeidet med partene i arbeidslivet er avgjørende for å få en god dimensjonering av plasser. Y-nemndenes mandat bør tydeliggjøres og de må få tilbake en tydeligere plass i fylkeskommunes arbeid med dimensjonering av skoleplasser. Det må være tett kontakt med partene i Y-nemndene og arbeidslivet i området og regionen som skolen dekker. I tillegg kan opplæringskontorene bidra med informasjon om rekrutteringsbehovet for medlemsbedriftene. Innenfor byggenæringen har omlag 75 % av lærlingene sin kontrakt gjennom et opplæringskontor.
- Alle offentlige bestillere av bygge- og anleggsarbeider bør sørge for at offentlige prosjekter blir opplæringsarenaer. Dette gjelder særlig for fylkeskommunen, som er ansvarlig for videregående opplæring og fagutdanning.
- BNL mener det vil være interessant å få sammenstilt kunnskap om ordninger med læreplassgaranti, som flere fylkeskommuner har innført, både når det gjelder hvilke krav garantien bygger på de forskjellige stedene og effekten og erfaringer man har gjort seg så langt. BNL foreslår at utvalget kartlegger dette.
- BNL er fullt klar over elevens rett til å fullføre en treåring videregående utdanning. For BNL er likevel Vg3 i skole for yrkesfag en lite ønsket løsning. Dersom det allikevel blir opprettet Vg3 i skole, må dette være i et forpliktende samarbeid med lokalt arbeidsliv. Vi vil her vise til forslagene i Karlsen-utvalget⁶ om et to-årig Vg3 i skolens regi. BNL støttet i sin tid utvalgets forslag.

⁶ NOU 2008: 18 *Fagopplæring for framtida*

<https://www.regjeringen.no/contentassets/47b71c71f6b244ac90cf2298cad23845/no/pdfs/nou20082008018000ddpdfs.pdf>

8. Samfunnets behov for voksnes kompetanse øker – tas dette tilstrekkelig på alvor?

Utvalget viser til at utviklingen i arbeidslivet, økt utdanningsnivå i befolkningen og økt innvandring gjør at det er behov for andre ordninger i dag enn det som ble etablert med Reform 94. Voksne er en stor arbeidskraftressurs som trenger tilgang til ny utdanning og etter- og videreutdanning i løpet av yrkeslivet.

Byggenæringen har stort behov for arbeidskraft og er en næring der mange kan inkluderes, enten de vil ta en første utdanning, et nytt fagbrev eller vil dokumentere lang erfaring.

Som nevnt innledningsvis, når om lag 5 000 personer hvert år sitt mål om fag-/svennebrev innenfor byggenæringen. Disse fordeler seg på unge med «rett» og voksne lærlinger og praksiskandidater, med omtrent en halvpart på hver. Fagutdanning til byggenæringen er således allerede en bred utdanning og ikke "kun" en ungdomsutdanning. Yrkesfagene ser ut til å bevege seg mer i retning av livslang læring og en karriere nummer to eller tre.

Utdanningen må derfor også være tilpasset voksnes behov, både som en førstegangsutdanning og for de som ønsker en karriere to eller tre. Her vil muligheten for å gå i lære være viktig, samt et velfungerende system for praksiskandidater.

Fire fag innenfor bygg- og anleggsteknikk deltar nå i det utvidete modulforsøket for voksne (maler, betong, trevaresnekker, rørlegger). Modulforsøket har som formål å utvikle en fleksibel vei frem til fag-/svennebrev for voksne og å bedre integreringen. I modulforsøket for byggenæringens fag skal det også ses på hvordan en modulbasert læreplan kan brukes for å gi tilbud om norsk fag-/svennebrev til personer fra utlandet (EØS-området).

Mange arbeidsinnvandrere til Norge arbeider i byggenæringen. En del har fått godkjent sin utdanning som sidestilt norsk fag-/svennebrev gjennom NOKUT. Andre har søkt, men mangler deler av utdanningen for å kunne ta norsk fag-/svennebrev. En modulstruktur vil enklere kunne gi disse en mulighet til å supplere sin kompetanse slik at de kan oppnå norsk fag-/svennebrev.

9. Nasjonale/regionale kompetansesentre – tilbud om utdanning innenfor fag med få elever

Videregående skole må levere utdanning som trengs i arbeidslivet. Flere av lærefagene innenfor bygg- og anleggsteknikk har ikke nok søkere til at det gis tilbud på enkeltskoler over hele landet. De mindre fagene representerer avgjørende kompetanse for næringen. Det gjelder blant annet murerfaget, malerfaget, ventilasjons- og blikkenslagerfaget, tak- og membrantekkerfaget.

BNL frykter at de mindre fagene forsvinner dersom det ikke finnes undervisningstilbud. For BNLs medlemsbedrifter er det svært viktig at utdanningen er relevant for bedriftene og at utdanning tilbys i det alt vesentlige over hele Norge. Byggenæringen finnes i hele landet.

Innenfor yrkesfag i dag tilbys det ifølge tilbudsstrukturen omtrent 200 lærefag. I virkeligheten tilbys det undervisning i 50 - 100 lærefag rundt om i landet. Det betyr at om lag 100 lærefag har få

eller ingen tilbud. For utdanningsprogrammet bygg- og anleggsteknikk er det i realiteten kun de tre - fire største fagene som har tilbud i alle fylker.

Det er ikke realistisk at alle skoler kan tilby alt. BNL mener at løsningen på denne utfordringen er å opprette nasjonale/regionale kompetansesentre med sterke fagmiljøer. Man må samle kompetansen et eller flere steder for å utvikle og bevare kompetansen, og for å sikre elevgrunnlaget. Disse sentrene bør fungere som en ressurs for tilbudene i de aktuelle fagene, dvs. at de bør være en ressurs både for lokale tilbud (hjemskolen) og for tilbud på de nasjonale/regionale sentrene.

BNL har tidligere skrevet om dette til Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet. Departementet har så langt ment at dette ikke hører hjemme i tilbudsstrukturen. BNL er uenig i dette. Slike sentra spredd ut over landet vil kunne styrke de mindre fagene og avlaste andre skoler slik at de ikke behøver å bli tvunget til å opprette tilbud de ikke har kompetanse på.

BNLs forslag er at disse sentrene opprettes der hvor det er behov etter samarbeid med partene, for eksempel de faglige rådene og SRY. Flere av BNLs bransjer har definert skolebehov til bestemte deler av landet.

10. Er det behov for endringer i ansvarsforholdene mellom nasjonale myndigheter, skoleeier, arbeidsliv?

Dagens partsarbeid er regulert i opplæringsloven og er delegert til Utdanningsdirektoratet (Udir) som er sekretariat for de faglige rådene og SRY. Udir gjør et godt arbeid ut fra forutsetningene, men etter BNLs vurdering mangler det mye på en dypere forståelse for arbeidslivet og bedriftenes behov for fagarbeiderkompetanse. BNL tror dette i noen grad også har med organiseringen av partssamarbeidet å gjøre.

I dagens struktur har partene kun en rådgivende rolle, dog med avgjørende innflytelse på Vg3 læreplanene. BNL mener at samarbeidet mellom partene og myndighetene kunne utviklet fagutdanningen bedre dersom arbeidet var organisert på en annen måte. Hadde alt arbeid som omfatter yrkesfag, det vil si læreplan og læreplanutvikling, partssamarbeid, internasjonalt arbeid, evaluering, eksamen og fag-/svenneprøve mv. vært samlet i en egen divisjon i Udir eller i et eget direktorat, ville yrkesfag fått en helt annen oppmerksomhet og mulighet for utvikling som en viktig utdanning og kvalifikasjon for arbeidslivet og for den enkelte. Fortsetter man med dagens organisering er BNL redd for at yrkesfagene sakte men sikkert vil tape enda mer terreng.

Avslutning

BNL ønsker sterkt at byggenæringens bedrifter skal få tak i kvalifisert arbeidskraft slik at næringen kan være med å utvikle samfunnet og bidra til et grønt samfunn med små klimautslipp, sirkulær økonomi mv. Bygge- og anleggsnæringen er så stor at hvis ikke næringen klarer å få kvalifisert arbeidskraft vil dette være negativt for hele Norge.

Det offentlige er en stor bestiller av næringens tjenester og bestiller for om lag 200 milliarder årlig. Sammen med offentlige bestillere og myndigheter har næringen arbeidet meget aktivt for å levere den kvalitet det forventes av en seriøs næring. BNL er aktiv deltaker i seriøsitetsarbeid sammen med myndighetene, og arbeider aktivt i egne rekker for at næringen skal være attraktiv å søke seg til og arbeide i.

Næringen er allikevel helt avhengig av at utdanningssystemet fungerer på en slik måte at fagutdanning er attraktivt for dyktige unge og voksne. Det vil derfor etter BNLS mening være behov for større strukturelle endringer, og ikke bare mindre justeringer av dagens fagutdanning dersom næringen skal få nok kvalifisert arbeidskraft.

BNL står til disposisjon dersom utvalget ønsker mer informasjon om byggenæringen og dens behov fremover.

Vennlig hilsen
Byggenæringens Landsforening

Jørgen Leegaard (sign)
Direktør samfunnspolitikk